

A pánarab illúziók szertefoszlása

Kalmár Zoltán: Nincs béke a Közel-Keleten.

Áron Kiadó. Budapest, 2009. 339 p.

A XIX. század második felében megszületett politikai cionizmus a történelmi Izrael területén egy független zsidó állam megalakítását tűzte ki célul. Izrael Állam 1948-ban történt kikiáltásával kezdetét vette az arab-izraeli háborúk sora. Kalmár Zoltán „Nincs béke a Közel-Keleten” című könyve a második világháborút megelőző, és az azt követő évtizedek történelmi keretébe ágyazva mutatja be két meghatározó államférfi, David Ben-Gurion (1886-1973) izraeli államalapító miniszterelnök és Gamal Abdel Nasszer (1918-1970) egyiptomi államfő politikai életpályájának alakulását. Két ellentétes álláspontot képviselő személyiségről olvasunk, de nem választhatjuk el őket egymástól. Többek között ez az oka annak, hogy nem csak tisztán biográfiai leírással találkozunk az olvasó. A szerző belecsempészi a műbe filozofikus hangvételét, de az eseményeket közérthető módon fogalmazza meg. A kötet tizenegy, figyelemfelkeltő címmel ellátott fejezetből áll, mely már az elején jelzi, hogy Kalmár Zoltán a térség legfontosabb történései köré építi a két politikus életútját, továbbá, hogy a történelem folyásának megfelelően rekonstruálódnak a Közel-Keleten végbemenő események.

A könyv elején az olvasó olyan ismert nevekkkel találkozhat, mint a híres reneszánsz-kutató Jacob Burckhardt, vagy a nagyszerű író Stefan Zweig. De leginkább Hegel világtörténelem-filozófiájára alapozva emeli ki a szerző könyvének fő gondolatmenetét: „*a világszellem a világtörténelmi egyénben rejlő dinamizmus kiaknázásával viszi véghez akarátát*”. Ezek után Izrael és Egyiptom politikatörténeti eseményeit, egymáshoz való viszonyát vizsgálja Kalmár Zoltán a két politikus közéleti tevékenységén keresztül. Ben-Gurion és Nasszer egy kor szülötte volt, de különböző társadalmi környezetből és kultúrából kerültek ki. Ez az oka annak, hogy „*egymás ellenfiguráiként*” tekinthetünk rájuk. De a két ambiciózus politikus között párhuzam is vonható: a „*nemzeti érdek alapú gondolkodásmód elsőrangú művelői*” voltak, és a demokrácia mellett ténylegesen soha sem kötelezték el magukat.

A XIX. századtól felerősödő cionista mozgalom bemutatása áll a könyv első részének középpontjában. A politikai cionizmus vezéregyénisége Theodor Herzl volt, aki elsőként vetette fel a nemzeti újjáéledés gondolatát, felforgatva ezzel Európa és a Közel-Kelet békéjét. *A zsidó állam* (1896) című munkájában egy utópisztikus elképzelés jelenik meg, ebben „*a nyelvek és a vallások iránt toleráns, kozmopolita világot képzelt el, ahol a zsidóellenesség megszűnését, és nem újbóli fellángolását prognosztizálta*”. Kalmár Zoltán hangsúlyt fektet az idealista szemléletű cionista vezéralak egy mondatára, melyben kifejeződik, hogy a cionista zsidóság megvalósíthatja elképzeléseit: „*Ha akarjátok nem mese!*”. Felvázolja a szerző, hogy számukra mit is jelentett Palesztina. Herzl halála után erős megosztottság lett úrrá a zsidóságon, változást csak az „*ólomidők*”, azaz a halálgyárak hozták.

Kalmár részletesen tárgyalja a palesztinai önrendelkezési konfliktus kibontakozásának eseményeit, és felvázolja a muszlimok antiszemitizmusának kialakulását. Bemutatja a cionista

mozgalmat felkaroló Nagy-Britannia korabeli szerepét és érdekeit, az 1917-ben kiadott, mérföldkőnek számító Balfour-nyilatkozatot, és az arra történt reakciókat idézetekkel szemlélteti. Árnyalt képet kapunk a Közép-Kelet térségének franciák és britek általi átformálásáról. A szerző nemcsak dokumentumokat elemez, de a térség két világháború közti demográfiai adataival is szolgál. Arra a kérdésre válaszolva, miért Palesztinában kell lennie a zsidók országának, a következő választ kapjuk: „mert a szívét-lelkét jelképező bölcsőjét a Szentföld jelképezi”. De a szerző az arabok érveit is ismerteti, hogy miért maradjanak ők ott. Erre a megoldatlan konfliktussorozatra a második világháborút követően a nagyhatalmak is reflektáltak, a térség érdekeik egyik középpontjává vált. Az Egyesült Államok és a Szovjetunió állásfoglalását az olvasó közelebbről is megismerheti. 1947. november 29. az a dátum, amikor Palesztinát kettéosztották egy arab és egy zsidó államra, ezzel a hontalan zsidóságnak otthont adva. Azért, hogy jobban belelássunk ennek a folyamatnak a menetébe, a szerző olyan információkkal lát el minket, mint az ENSZ-határozat előzményeinek részletes felvezetése, a szavazás eredményei, pontos statisztikai adatok rögzítése. A korabeli nagyhatalmak, az Amerikai Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval a főszerepben olyan feszültséget generáltak a Közel-Kelet térségében, mely a mai napig is tart. A problémát Kalmár Zoltán nemzetközi jogi szempontból is megközelíti, arra keresve választ, hogy egyáltalán létrejött-e Izrael, és ha igen, mekkora területen?

A Közel-Kelet arab országai nem értették egyet a kialakult új helyzettel. A britek kivonulásával, de azok támogatásával indult meg Egyiptom, Szíria, Libanon, Transzjordánia és Irak együttes katonai offenzívája az új állam, Izrael ellen. A könyvből megismerhetjük, hogy Egyiptom milyen úton-módon keveredett bele ebbe az egész „játszmába”, továbbá, hogy az arabok első háborújának elvesztése mögött milyen okok húzódnak meg. Ezzel párhuzamosan pedig láthatjuk Izrael folyamatos előretörését, miközben a nagyhatalmak egymással folyó harcát is bemutatja a szerző.

Az 1953 júniusában megalakult Egyiptomi Köztársaság első emberének fokozatos kiemelkedését részletesen nyomon követhetjük a könyvben. Nasszer „önbizalma alapvetően nem birodalomépítő, hanem nemzetépítő, nemzetudat építő önbizalom” volt. A cionizmus mellett vitorlát bontott az új pánarabizmus nasszeri eszméje, mely 15 év alatt zátonyra is futott. A szerző megismerteti velünk Nasszer könyvét, „A forradalom filozófiáját”, melyben az egyiptomi politikus az arab boldogulásnak egy sajátos útját vázolta fel. Ben-Gurion mindent megtett annak érdekében, hogy Nasszert szélsőségesen negatív tulajdonságokkal ruházza fel, s ezáltal Nyugaton Egyiptom-ellenes hangulatot teremtsen. Kalmár összefoglalja Nasszer politikai jelentőségét Egyiptom történelmében: „valóságos modernizáló erőt képviselt Egyiptomban, aki képes volt stabilizálni az országot, és elfordította Egyiptomot egy gazdasági-szociális katasztrófa felé tartó pályáról”. A szerző ebben az esetben is a felszín mögé nézett, nem csak egy perspektívából vizsgálta meg az eseményeket, így látta meg Nasszerben azt a politikust, aki hazáját mentette meg. Bebizonyította, hogy Nasszer rendszere nem hordozta magában a fasizmus építőkockáit.

Kalmár Zoltán minden oldalt megvizsgálva kezdett bele a szuezi válság részletezésébe. A könyvben kiemelt helyet foglal el az e tárgykörrel kapcsolatos fejezet. Nasszer az asszuáni gát építéséhez hitelért folyamodott az őt támogató Amerikai Egyesült Államokhoz, de az visszavonta tőle az anyagi támogatás ígértét.

1956. július 26-án az egyiptomi elnök bejelentette a Szezei-csatorna állami tulajdonba helyezését. Eközben a Szovjetunió támogató kezét nyújtott Egyiptomnak. Az olvasó mintha egy sakkjátszma jellemzésével találná magát szemben, és Kalmár az, aki betekintést nyújt annak lépéseibe. Szemléletesen bemutatja Nasszer kiváló szónoki képességét, amellyel tömegeket volt képes mozgósítani. Az egyiptomi elnök célja az volt, hogy a Nyugatot kiszorítsa a térségből. Nasszer ezzel a lépésével nemzetközi megosztottságot idézett elő. Az európai nagyhatalmak a Szezei-csatorna feletti hatalmat mielőbb vissza akarták szerezni. Izrael hamar kapcsolatot teremtett Franciaországgal, és eközben folytatta közel-keleti megosztó politikáját. A szezei válságot Kalmár remekül elhelyezi a hidegháborús logikában, ezzel komplex képet kialakítva az olvasóban a nemzetközi diplomácia korabeli bonyolult világáról. A britek és a franciák Izraellel szövetségre lépve inváziót indítottak Egyiptom ellen. De eközben az USA és a Szovjetunió úgy határozott, hogy a harcokat be kell szüntetni. Nasszer 1956-os diplomáciai győzelme újabb lendületet adott a lelkesítő pánarab illúzióknak, és az arab világban személye körül kultusz alakult ki. 1957 volt a „nasszerizmus” aranykora.

A szerző a továbbiakban megjeleníti az 1967-hez vezető utat, és Egyiptom politikai státuszának alakulását az arab országokkal: Jordánia szerepe ebben a kapcsolatrendszerben; Kairó és Damaszkusz viszonya; államszövetségek létrejötte. Láthatjuk, hogy húsz év elteltével a palesztinok integrálása nem sikerült. Kalmár részletesen ismerteti az ENSZ szerepvállalását is. 1967-ben Izrael amerikai támogatással a háttérben megindította támadását a környező arab országokkal szemben, ez volt a híres hatnapos háború. Jordániát, Egyiptomot és Szíriát külön-külön kényszerítette térdre. A harcok után világossá vált, hogy Izraelben húsz év alatt egy rendkívül stabil állam alakult ki, mely nagy befolyással rendelkezik. Kalmár körültekintően szemlélteti az Izraelben bekövetkező változásokat az első izraeli győzelem után: *„megerősítést nyert az a gondolat, hogy a zsidóság a történelem kiemelt nemzete, különleges szellemi és erkölcsi értékek, minőségek hordozója”*. Izrael nemzetközi megítélése negatív irányt vett, sok ország megszálló hatalomként tekintett rá, és rasszizmus vádjával illették. Kalmár az arabok helyzetét így értékelte a hatnapos háborút követően: *„a nasszerizmus sorsát végleg megpecsételte: ami eddig remény volt az arabok számára, az ezután nem több puszta illúziónál”*. Nasszert egy esetleges Izrael elleni támadásban a Szovjetunió támogatta, a kialakult helyzet megoldását csak egy újabb háborúban látta, de az egyiptomiaknak nem sikerült átkelniük a csatornán utolsó éveiben. A szerző végigvezeti az eseményeket Nasszer 1970-ig bekövetkezett haláláig, láthatjuk, amint a pánarabizmus egyre halványabbá válik. Az elnöki székben Anvar Szadat követte, aki lerombolta addigi munkáját, a *„Brutus-jelenség érvényesült”*. Ben-Gurion 1973-ban halt meg, mindössze három évvel élte túl legnagyobb ellenfelét.

A zárófejezetben láthatjuk, hogyan maradhat fenn egy vezető kultusza az utókorban, az emberekben milyen emlékek élnek nagy vezetőjükről. Ben-Gurion és Nasszer körül is kultusz formálódott. Kalmár ebben az utolsó fejezetben összehasonlítja a két politikust, a két pólust, rendszerezi az eddigi elemzéseket. A két államférfi a második világháborút követő évtizedekben a Közel-Kelet eseményeinek meghatározói voltak. A könyvben az író nagyobb hangsúlyt fektet Nasszer politikájának bemutatására, melyből levezeti Ben-Gurion válaszreakcióit.

Már a cím jelzi, hogy a téma annak ellenére, hogy nem a jelen történéseit öleli fel, mégis aktuális, mert a korábbi események alakították ki a mai állapotokat, ma sincs béke a Közel-Keleten. A sorok között olvasva kitűnik, hogy a szerző a kor eseményeinek hátterét kiválóan ismeri, minden egyes felmerülő eseményszálra magyarázatot kapunk. A képi illusztrációk vizuálisan is közelebb hozzák a legfontosabb eseményeket. Kalmár Zoltán a két politikai életrajz bemutatása során gazdag biográfiai összefüggésrendszert tár elénk, ezzel elősegítve, hogy az olvasó jobban megismerje azt a történelmi korszakot, melyben a két politikai vezéregyéniség élt. A könyvet azoknak ajánlom, akik szeretnének mélyebben belelátni azon események láncolatába, amelyek a Közel-Kelet térségében évtizedek óta zajlanak, és akik a miértekre is kíváncsiak.

Bognár Klaudia¹

---

¹ Társadalmi tanulmányok szakos hallgató, Pannon Egyetem.